

PAWEŁ STEJKA
Legnica

KARL GOTTLOB VON ANTON (1751-1818)

Karl Gottlob von Anton urodził się 23 lipca 1751 roku w Lubaniu. Pochodził z zamożnej mieszczańskiej rodziny. W wieku siedmiu lat został osierocony przez ojca, wkrótce jednak znalazł życzliwego opiekuna w osobie ojczyma. Swoją edukację rozpoczął w lubańskim liceum, które ukończył z dobrym wynikiem. O tym, że nauczyciele docenili jego zdolności i dążenie do wiedzy, świadczy ocena podsumowująca pobyt K. G. Antona w lubańskiej szkole: „juvenis non vulgari indole praeditus felicissimoque elegantiorum literarum amore ardens”. Edukację kontynuował na uniwersytecie w Lipsku, gdzie podjął studia prawnicze, jego zainteresowania jednak sięgały znacznie dalej. Chłonał wiedzę historyczną i filologiczną. Był przy tym osobą towarzyską. Miał krąg bliskich przyjaciół, w którym nabrał ogłady towarzyskiej i umiejętności zjednywania sobie ludzi. W przyszłości miało się to okazać równie cenne, jak wiedza, którą zdobył podczas czteroletnich studiów. Naukę na uniwersytecie zakończył w 1774 roku, uzyskując tytuł doktora prawa.

Zdobywszy wykształcenie powrócił na rodzinne Łużyce. Osiadł na stałe w Zgorzelcu, gdzie wykonywał zawód adwokata, nigdy jednak nie zamknął się w ciasnym kręgu spraw zawodowych. Każdą wolną chwilę poświęcał dalszemu pogłębianiu wiedzy i samodzielnym badaniom naukowym. Było to tym łatwiej-

---

⁷ Pětr Ponich, ksiądz i historyk Kościoła na Górnych Łużycach (1716-1785), [za:]: *Nowy biografiski słownik...*, s. 451.

⁸ R. O l e s c h, *Vorwort*, „Mitteldeutsche Forschungen”, 1980, t. 55, s. VIII.

sze, że małżeństwo z Joanną Krystyną Meisner uwolniło go od troski o materialne podstawy egzystencji — żona pochodziła z jednej z najzamożniejszych zgorzeleckich rodzin. Po śmierci żony w 1811 K. G. von Anton ożenił się powtórnie z młodą, bo zaledwie 23-letnią Antonią Irmgardą von Kiesewetter, która owdowiała, gdy Karl Gottlob zmarł w roku 1818.

Przejdźmy jednak do zagadnień związanych z działalnością naukową von Antona, bo z tego tytułu spływały na niego największe splendory, takie jak na przykład tytuł szlachecki nadany mu w 1802 r. przez cesarza Franciszka. Swoje zainteresowanie nauką wykazał już jako młody człowiek, mając bowiem 22 lata napisał *Geschichte der Teutschen Nazion* (t. 1, Leipzig 1773) oraz *Analogie der Sprachen* (Leipzig 1773-1774), w której zawarł tezę, że wszystkie języki mają wspólne pochodzenie. Tym samym stanął w opozycji wobec panującego ówczesnie trendu, który kazał wszystkie języki wywodzić od języka hebrajskiego. W roku 1799 ujrzała światło dzienne kolejna jego praca językoznawcza, mianowicie *Ueber Sprache in Ruecksicht auf Geschichte der Menschheit* (Görlitz 1799). Powtarzał w niej za Herderem, że język jest częścią historii ducha ludzkiego.

Wiele pracował także w zakresie etymologii słów. Niektóre jego ustalenia były trafne, ale ponieważ dziedzina ta nie miała jeszcze w tym czasie naukowych podstaw, do jego prac wkradły się fantazje. Zainteresowania językoznawcze łączyły się u K. G. von Antona z zainteresowaniami filologicznymi. Nieprzypadkowo uchodzi on za twórcę niemieckiej slawistyki, był bowiem autorem takich dzieł, jak *Erste Linien eines Versuches über der alten Slawen Ursprung.*, (t. I-II, Leipzig 1783-1789) oraz *Etwas über die Oberlausitzische Wendische Sprache* („Lausitzisches Magazin” 1797). Interesował go szczególnie język serbołużycki, który poznał dzięki swojemu przyjacielowi, nauczycielowi gimnazjalnemu ze Zgorzelca Janowi Horčanskiemu. Jego dziełem było wydanie słownika dolnołużyckiego (*Kleines Niederlausitzisch-wendisches Wörterbuch... nebst einem Anhang von Volksliedern in derselben Sprache*, 1788). Popierał także prace związane z opracowaniem gramatyki języka serbołużyckiego. Podczas swoich częstych pobytów w Karlovych Varach zawarł znajomość z prekursorem badań slawistycznych, czeskim uczonym J. Dobrovským. Znajomość ta była kontynuowana poprzez wymianę korespondencji.

W obrębie zainteresowań K. G. von Antona znalazła się również historia. W swoim sposobie uprawiania tej nauki był on nieodrodnym dzieckiem oświecenia. Tak jak inni badacze historii tego okresu nie traktował tej nauki jako galerii postaci władców, ale znacznie szerzej, badając stan oświaty, nauki, gospodarki, kwestie prawno-ustrojowe i in. Nic tedy dziwnego, że najbardziej znanym jego dziełem jest *Geschichte der deutschen Landwirtschaft* (t. I-III, Görlitz 1799-1802), podziwiane za wielką dbałość o szczegóły. Przez lata książka ta była prawdziwą kopalnią wiedzy dla uczonych zajmujących się dziejami tej gałęzi gospodarki.

Równie ważna jak naukowe dokonania K. G. von Antona była jego działalność organizatorska. Wraz ze swoim przyjacielem Adolfem Traugottem von

Gersdorfem założył w 1779 roku Górnołużyckie Towarzystwo Naukowe. Pełnił przez 24 lata funkcję jego sekretarza naukowego. Energia i entuzjazm K. G. von Antona sprawiły, że towarzystwo podjęło prężną działalność w zakresie krzewienia wiedzy naukowej. Zapał zgorzeleckiego uczonego w tym zakresie być może łączył się z jego związkami z masonerią. Sam w 1803 r. założył w Zgorzelcu lożę masońską, a wcześniej, bo w 1778, wydał w Lipsku pracę *Alphabetisches Verzeichnis aller bekannnten Freimauer-Logen oeffentlichen Urkunden dieser ehrwuerdigen Gesellschaft zusammentragen*.

Osobowość i zainteresowania K. G. von Antona wywarły swoje piętno na działalności towarzystwa, wiodącym wątkiem bowiem było badanie kultury i języka Słowian, a szczególnie Serbołużyczan, i zacieśnianie współpracy niemiecko-słowiańskiej. Górnołużyckie Towarzystwo Naukowe nie było organizacją o charakterze tylko regionalnym. Wskazuje na to plejada jego członków, wśród których nie brakowało wybitnych przedstawicieli nauki okresu oświecenia. Byli to m. in. J. Dobrovsky, J. G. Fichte, J. W. Grimm, A. Humboldt, J. Kapitar, F. Palacky, G. H. Pertz, K. G. Seibt. W latach 1806-1815 istnienie towarzystwa stanęło pod znakiem zapytania. Po zakończeniu wojen napoleońskich K. G. von Anton, zachęcony przez samego króla pruskiego, tchnął w towarzystwo nowego ducha, dzięki czemu przetrwało.

Karl Gottlob von Anton zmarł w roku 1818. Pozostawił po sobie pamięć znakomitego uczonego oraz człowieka, który nie tylko chciał uprawiać naukę, lecz także dążył do jej popularyzacji.

Literatura

- HINZE F., Karl Gottlob von Antons kaschubische Studien, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” 1965, nr 6, s. 297-305.
- JAROSCH G., Karl Gottlob von Antons „Erste Linien eines Versuches über der alten Slawen Ursprung, Sitten, Gebräuche, Meinungen und Kenntnisse” — ein früher deutscher Beitrag zur Geschichts- und Volkskundeder Slawen, „Wissenschaftliche Zeitschrift der Humboldt-Universität zu Berlin” 1968, 17.
- KRBEC M., MICHÁLKOVÁ V., Der Briefwechsel zwischen Josef Dobrovský und Karl Gottlob von Anton, Berlin 1959.
- NOWY biografiski słownik k stawiznam a kulturje Serbow, Budyšin 1984.
- PREUSLER W., Karl Gottlob von Anton, ein vergessener deutscher Sprachforscher, „Indogermanische Forschungen” 1936, t. 54, s.165-189 (z bibliografią).
- ŠOLTA J., Wirtschaft, Kultur und Nationalität, Bautzen 1990.
- TEILNACHLASS im Archiv der Oberlausitzischen Gesellschaft der Wissenschaften Görlitz; Steffenhagen, [w:] Allgemeine Deutsche Biographie, t. 1, Leipzig 1875.
- ZEIL W., Karl Gottlob von Anton und seine Beziehungen zu den Sorben, „Lëtöpis Jahresschrift des Instituts für sorbische Volksforschung”, ser. B, 1968, 15.